

Michael Hardt & Antonio Negri: *Imperiumi*. WSOY: Helsinki, 2005, s. 451. (Alkuperäisteos: *Empire*. Harvard University Press, 2000)

Antonio Negrin ja Michael Hardtin kohuttu ja kiistelty teos *Imperiumi* on hiljalleen suomennettu. Teoksena se kuuluu samaan sarjaan kuin Francis Fukuyaman *Historian loppu ja viimeinen ihminen* tai Samuel P. Huntingtonin *Kulttuurien kamppailu ja uusi maailmanjärjestys*; se on pyrkimys yhdessä tiiliskivessä kuvata maailmanpoliittinen tilanne kylmänsodan päättymisen jälkeen. Siinä missä Fukuyaman ja Huntingtonin teoksia on pidetty poliittisen oikeiston ja uus-konservatiivien analyysinä tilanteesta, on Negrin ja Hardtin teosta mainostettu radikaalin vasemmiston uudeksi ”Pääomaksi”. On kuitenkin huomattava, että samaa teosta voi lukea niin oikeistolaisena kuin vasemmistolaisena manifestina. Hardtin ja Negrin teos on loistava esimerkki tästä. Joka tapauksena, *Imperiumi* on teoksena niin laaja Michel Foucault’n biovaltoineen, Carl Schmittin poikkeustiloihin, Donna Harawayn kyborgiineen ja Louis Althusserin subversiivisine Machiavelli-tulkintoihin, että sen kaikkien teemojen esittely lyhyessä arvioissa on mahdottomuus.

Jos *Imperiumi* on kiistelty teos, yhtä kiistelty on sen toinen kirjoittajista, Antonio Negri. 1960-luvulla hän oli perustamassa autonomisiin marxilaisiin kuulunutta Potere Operaio -liikettä. Negri pidätettiin vuonna 1979 epäiltynä osallisuudesta Italian kristillisdemokraattisen puolueen puheenjohtajan Aldo Moron murhaan. Syytteet Negriä vastaan hylättiin, mutta sen sijaan hänet tuomittiin mielipiteittensä takia vankilaan antiterroristilakien turvin. Neljä vuotta myöhemmin hän pakeni vankilalomalla Ranskan puolelle, jossa Ranskan presidentti François Mitterrand otti hänet

suojelukseensa. Negri tutki ja opetti poliittista filosofiaa 14 vuotta toisten radikaalien professorien sekä tutkijoiden – mm. Jacques Derridan, Michel Foucault’n ja Gilles Deleuzin – kokoontumispaikkana kuuluisaksi tulleessa Université de Vincennesissä, Pariisissa. Vuonna 1997 hän palasi Italiaan ja suoritti tuomionsa lyhennettynä loppuun ja on toiminut sen jälkeen Italiassa mm. vapaana tutkijana. Negriä kolmekymmentä vuotta nuorempi Hardt on yhdysvaltalainen kirjallisuudentutkija, joka 1980-luvulla tuli tarkoituksella opiskelemaan Pariisiin päästäkseen Negrin ja Deleuzin oppilaaksi. Deleuzin vaikutus Hardtin ja Negrin kuvaamaan imperiumin logiikkaan – ja ennen kaikkea sen rappion analyysiin – on ilmeinen.

Teoksen käännöstyöhön on osallistunut useita suomalaisen poliittisen filosofian ja valtio-opillisen tutkimuksen kärkinimiä. Käännöksessä ensimmäisenä kiinnittyy huomio käsitteeseen väki, joka tulee latinalaisperäisestä ilmaisusta multitudo. Valintaa voi luonnehtia nerokkaaksi, mutta se ei ole ongelmaton. Väki ilmaisee kiitettävästi deleuzilaisen ajatuksen väen voimasta, ennen kaikkea sen potentiaalista ja aktiivisuudesta. Sen sijaan Baruch Spinoza, jolta Negri lainaa multitudon käsitteen, viittasi sillä määrän lisäksi myös 1600-luvun Amsterdamin kansanjoukkojen moninaisuuteen ja monimuotoisuuteen. Hardtin ja Negrin mukaan porvarillisen ideologian ylläpitämät kansallisuuksien ja kansaryhmien väliset rajat, aidat ja kategorisoinnit ovat esteenä uudelle kansainväliselle proletariaatin liitolle, johon meistä jokainen kuuluu.

*Imperiumin* aikalaisanalyysi on teoksen mielenkiintoisimpia osuuksia. Hardtin ja Negrin keskeisenä teemana on, että imperialismiin ja kolonialismiin hajaannuttua 1800-luvun lopulla siirryttiin pikkukuhiljaa kohti imperiumin aikakautta. Nykyään koko maapallo on yhtä suurta imperiumia. Kun jossain tapahtuu häiriö – Schmittin käsitteellä poikkeustila –, niin Amnesty International nostaa metelin ja Nato tai Yhdysvallat lähtee hoitamaan poliisitoimea. Sotaa ei julisteta sillä toiseutta ei globaalissa imperiumissa ole. Moralisointi – olkoon kyse sitten yliopistojen käytännöllisen filosofian laitoksilla pohdittavasta oikeutetun sodan ongelmasta tai Amnestyn ihmisoikeuksia luotaavasta raportoinnista – nivoutuu yhteen uuden militarismien kanssa. Ne eivät ole toistensa vastakohtina, vaan toisiaan tukevia instituutioita. Hardt ja Negri korostavat, ettei imperiumi ole sama asia kuin Yhdysvallat, vaikka sillä on erityisasema poikkeuksellisen perustuslakinsa johdosta; Yhdysvalloissa ”vapaudesta tehdään suvereeni ja suvereenius määritellään radikaalin demokraattiseksi avoimen ja jatkuvan ekspansion puitteissa” (176). Eurooppalaiset valtiot eivät kykene samaan koska niiden perustuslait ja poliittiset järjestelmät ovat vähemmän dynaamisia, monarkkisempia.

Hardtin ja Negrin mukaan hobbesilainen valtio on vielä tänäkin päivänä imperiumin ydin. Keskiajalla transsendentti, Jumala, ja kansa olivat selkeästi erotettu toisistaan, niiden välinen suhde oli hierarkkinen. Uudenajan alussa tämä järjestelmä romahti renessanssin ja luonnontieteiden synny myötä, Jumala putosi valtaistuimelta. Hardtin ja Negrin mielestä Spinozan poliittisessa filosofiassa ensimmäistä kertaa eurooppalaisessa metafysiikassa kohdattiin imma-

nenssi valtio-opillisessa ajattelussa: kansa ja Jumala olivat samalla tasolla. Tästä seurasi välitön vastareaktio, keksittiin suvereenin käsite ja valtio, maanpäällinen Jumala, Thomas Hobbesin kuvaama Leviathan. Kansa ja monarkki saatiin jälleen eriytettyä toisistaan. Nyt 2000-luvun alussa Hardt ja Negri antavat ymmärtää meidän elävän jälleen tilanteessa, jossa väki ja transsendentiksi korotettu imperiumi ovat kohtaamassa toisensa. Se antaa mahdollisuuden vastarintaan ja muutokseen, vastaimperiumiin. Negrin aikaisemmat kirjoitukset Spinozasta ovat saaneet osakseen ansaittua kritiikkiä. On hyvin ongelmallista väittää, ettei Spinozalla olisi ollut poliittisessa filosofiassaan suvereenin käsitettä.

Jos Hobbesin Leviathan on Hardtin ja Negrin analyysin mukaan imperiumin sielu, on se myös sen kohtalo. ”Imperiumi muodostaa ontologisen kudelman, joka kietoo sisäänsä kaikki valtasuhteet – niin poliittiset ja taloudelliset kuin sosiaaliset ja henkilökohtaiset. Imperiaalinen konstituutio ilmenee olemisen biopoliittisessa rakenteessa kautta tämän risteytyneen alueen, sillä biovallan globaalisuudessa kaikki arvon kiinteät mitat pyrkivät katoamaan, ja vallan imperiaalinen horisontti osoittautuu lopulta mitäänsanomattomaksi” (344). Imperiumi hävittävää oman perustuksena, transsendentin valtion, sisällyttämällä kaiken itseensä. Kapitalismin kriisin aiheuttaa Hardtin ja Negrin mukaan se, ettei tulevaisuudessa tuotantoa ja uusintamista kyetä erottamaan toisistaan, tuotantovoimat sulautuvat tuotantosuhteisiin. Kyse ei ole ainoastaan siitä, ettei globaalilla kapitalismilla ole enää toista, vaan materiaalisesta tuotannosta siirryttäessä immateriaaliseen tuotantoon tuotantovoimia ei voi enää erottaa tuotantosuhteista. Tuotantovälineiden kollektiivinen haltuunotto ei kuitenkaan tarkoita samaa mitä aikaisemmin. Se tarkoittaa tuotantovälineiden ja tuotantosuhteiden sulautumista entistäkin konkreettisemmin nanoteknologian avulla esimerkiksi Harawayn kuvaamiksi kyborgeiksi.

Uusi nomadismi on sekä imperiumin rappion merkki että sen tuhon ensiaskeleet. Siirtotyöläiset, pakolaiset ja maahanmuuttajat ovat tämän päivän barbaareja, joiden edessä mikään ei ole pyhää tai pysyvää. Vaikka imperiumi kuinka pyrkisi suojautumaan heitä vastaan, ei se voi väen voimalle mitään. Hardt ja Negri nostavat jalustalle 1900-luvun alussa Yhdysvalloissa vaikuttaneen Maailman teollisuustyöläisten liiton Wobblyn, jonka järjestämien lakkojen ja kapinoiden suurin saavutus Hardtin ja Negrin mielestä oli se, ettei se saanut mitään pysyvää aikaan. Niin konservatiivinen ammattiyhdistysliike kuin toisen maailmansodan jälkeen syntynyt hyvinvointivaltiokin ovat Hardtin ja Negrin tulkinnan mukaan ainoastaan osa imperiumin byrokratiaa, pyrkimystä säädellä antagonismia. Hardt ja Negri varoittavat edes unelmoimasta paluusta vanhaan. Poliitiikan paikantumattomuus, imperiumin rihmastomainen rakenne, kääntyy imperiumia itseään vastaan, se on kykenemätön hallitsemaan konfliktia kun väki lähtee liikkeelle koko laajuudessaan. Neuvostoliiton ja reaaliosialismin romahtaminen oli seurausta nomadismista ja uusista barbaareista. Sama kohtalo odottaa koko imperiumia kuin itsestään.

Postmodernismin ja postkolonialiaalisen kritiikin suhde kapitalistiseen järjestykseen on Hardtin ja Negrin mukaan ongelmallinen. Postmodernismi samoin kun kapitalismi

nauttii kaikkien raja-aitojen kaatamisesta, kansallisvaltioiden häviämisestä ja erojen hämärtymisestä. Kapitalistinen markkinointikoneisto ymmärsi ennen yhtäkään ranskalaista nykyfilosofia postmodernismin luonteen. Hardtin ja Negrin vastaus kapitalistiselle järjestelmälle ei olekaan postmodernismin kritiikki, vaan pyrkimys olemaan vieläkin postmodernimpia kuin kapitalistinen järjestelmä, olemaan tätä edellä ottamalla aloite haltuun. Vain aktiivisen väen on mahdollista päästä käsiksi transsendentiksi korotettuun tuotantoon, ”proletariaatti keksii ne yhteiskunnalliset ja tuotantolliset muodot, jotka pääoma joutuu omaksumaan tulevaisuudessa” (268). Imperiumi ei kykene uudistumaan, koska se on luonteeltaan reaktiivinen, ja aktiivinen väki hallitsee reaktiivista. Aktiivisella on etulyöntiasema reaktiiviseen, koska itse Deleuze on sanonut niin!

Mitä imperiumin jälkeen? Siihen Hardt ja Negri eivät vastaa ”emme kuitenkaan pääse – edes tämän kirjan lopussa – niin pitkälle, että voisimme osoittaa mitään jo olemassa olevia ja konkreettisia yrityksiä luoda vaihtoehto imperiumille”. Tässäkin he seuraavat Deleuzin erottelua mahdollisuuksien realisaatiosta ja virtuaalisesta. Toteutumattomat mahdollisuudet ovat versioita nykyisestä todellisuuden muodosta. Sen sijaan virtuaalisella ei ole muotoa eikä olemassaoloa nykyisyydessä, ei edes potentiaalista. Mahdollinen toteutuu rajoitusten kautta, se on reaktiivista, mutta virtuaalinen on arvaamattomampaa. Hardt ja Negri saattavat näyttäytyä anarkisteilta, mutta he korostavat imperiumin vaihtoehtojen näyttävän sekasorrolta juontuen nykyisyyden kyvyttömyydestä ajatella tulevalle radikaaleja vaihtoehtoja, virtuaalista. ”Kriisi ja rappio eivät ole piilevää perustaa eivätkä uhkaavaa tulevaisuutta, vaan selkeää ja ilmeistä nykyisyyttä, odotettavissa oleva ja aina varteen otettava mahdollisuus” (371). Sen sijaan Hardt ja Negri ilmoittavat olevansa kommunisteja. Epäjärjestyksen pelkoa vain käytetään tukemaan nykyisyyttä ja sen mahdollisia versioita aivan samalla tavoin kuin Hobbes aikoinaan perusteli suvereenia sillä, että ilman suvereenia seuraisi luonnontilassa kaikkien sota kaikkia vastaan.

Hardt ja Negri hyväksyvät Fukuyaman hegeliläisen teesin historian lopusta, jos se ymmärretään kuvauksena imperiumin itsetietoisuudesta, siitä ettei imperiumilla ole enää vastavoimaa sisällytettyään kaiken itseensä. Hardtille ja Negrille tämä merkitsee imperiumin lopun alkua. Mutta miten asian laita lieneekään? Kumpi teoksista, *Imperiumi* vai *Historian loppu*, sisällyttää toinen toisensa? Olisiko sittenkin niin, ettei imperiumi ole murentumassa, vaan ainoastaan elämässä murroskautta, muuttamassa muotoaan samalla tavoin kuin Hardt ja Negri – viitaten Rosa Luxemburgin näkemyksiin – toteavat 1800-luvun lopulla imperialismin muuttuneen imperiumiksi pelastaakseen kapitalistiset tuotantosuhteet? Ihmisillä on tapana heijastaa toiveitaan ja pelkojaan tulevaisuuteen. En tiedä, onko *Imperiumin* vai *Historian lopun* kuvaama tulevaisuudenskenaario mieluisampi, mutta Fukuyaman analyysiä pidän kuitenkin Hardtin ja Negrin kuvausta uskottavampana kaikessa lohduttomuudessaan – valitettavasti.

JIRI NIEMINEN